

Teju Cole

Open stad

Vertaald door Paul van der Lecq

2012

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Copyright © 2011 Teju Cole
Copyright Nederlandse vertaling © 2012 Paul van der Lecq
Eerste druk maart 2012
Tweede druk juni 2012
Derde druk november 2012
Oorspronkelijke titel *Open City*
Oorspronkelijke uitgever Random House, New York
Omslagontwerp b'IJ Barbara
Omslagillustratie Lynn Buckley
Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam
Druk Bariet, Steenwijk
ISBN 978 90 234 6798 4
NUR 302
www.debezigebij.nl

DEEL I

*De dood is een vervolmaking
van onze blik*

Een

Dus toen ik vorig jaar herfst aan mijn avondwandelingen begon, ontdekte ik dat Morningside Heights een mooie plek was om van daaruit de stad in te gaan. Het pad dat van de kathedraal van St. John the Divine naar beneden loopt en Morningside Park doorkruist, ligt op maar vijftien minuten afstand van Central Park. De andere kant op, in westelijke richting, bereik je na een minuut of tien Sakura Park, en als je vanaf daar de Hudson volgt, naar het noorden, kom je in Harlem uit, hoewel je de rivier aan de andere kant van de bomen niet kunt horen vanwege het verkeer. De wandelingen, een tegenwicht voor mijn hectische dagen in het ziekenhuis, werden steeds langer en voerden me almaar verder mee, waardoor ik aan het eind van de avond behoorlijk ver van huis was en me genoodzaakt zag met de metro terug te gaan. Op die manier drong New York aan het begin van mijn laatste jaar als arts-assistent in de psychiatrie stap voor stap mijn leven binnen.

Niet lang voordat die doelloze omzwervingen begonnen, had ik er een gewoonte van gemaakt vanuit mijn flat de vogeltrek in de gaten te houden, en nu vraag ik me af of er misschien een verband is tussen het een en het ander. Op de dagen dat ik vroeg genoeg terug was uit het ziekenhuis keek ik als een vogelwichelaar uit het raam, in de hoop het wonder van de natuurlijke migratie te aanschouwen. Elke keer als ik ganzen in het oog kreeg die in formatie door de lucht scho-

ten, vroeg ik me af hoe ons leven eruitzag vanuit hun perspectief, en ik stelde me voor dat de hoge gebouwen op hen de indruk maakten van een kluit dicht opeenstaande sparrenbomen, als ze zich tenminste ooit aan zulke speculaties te buiten gingen. Vaak, als ik de lucht afzocht, zag ik alleen maar regen, of de vage condensstreep van een vliegtuig die het uitzicht in tweeën deelde, en ergens in mijn achterhoofd ontstond dan de twijfel of die vogels, met hun donkere vleugels en keeltje, hun fletse lijfje en hun onvermoeibaar kloppende hart, wel echt bestonden. Ik vond ze zo wonderbaarlijk dat ik in hun afwezigheid niet helemaal op mijn herinnering vertrouwde.

Zo nu en dan vlogen er duiven langs, en ook mussen, winterkoninkjes, goudmerels, tangares en gierzwaluwen, hoewel het vrijwel onmogelijk was die soorten te identificeren, omdat ik niet meer dan minuscule, eenzame en meestal kleurloze stipjes de lucht zag afschuimen. Terwijl ik in afwachting was van een enkele grote troep ganzen, luisterde ik soms naar de radio. Amerikaanse stations vermeed ik meestal, want daarop waren naar mijn smaak te veel reclames te horen – Beethoven gevolgd door ski-jacks, Wagner na ambachtelijke kaas – en in plaats daarvan stemde ik af op internetstations uit Canada, Duitsland en Nederland. En hoewel ik de presentatoren vaak niet kon verstaan, omdat ik de taal niet goed genoeg beheerste, sloot de programmering altijd perfect aan op mijn avondlijke stemming. Veel van de muziek was me vertrouwd, want ik was nu al meer dan veertien jaar een fervent luisteraar van klassieke radiostations, maar ik hoorde ook weleens iets nieuws. En heel soms waren er momenten van verbijstering, zoals die keer dat ik op een station uit Hamburg voor het eerst een betoverende compositie voor altstem en orkest hoorde van Sjtsjedrin (of misschien was het Ysaÿe) die ik tot op de dag van vandaag niet heb kunnen thuisbrengen.

Ik hield van het gemompel van de presentatoren, hun kalme stemgeluid, zoals ze me van duizenden kilometers verderop toespraken. Ik draaide het volume van de computerspeakers lager, keek naar buiten en nestelde me in de troost die deze stemmen me boden, waarbij ik als vanzelf de overeenkomst zag tussen mijzelf, in mijn kale flat, en de presentator in zijn of haar Europese spreekcel, waar het midden in de nacht moest zijn. Zelfs nu nog breng ik die onstoffelijke stemmen in verband met de aanblik van trekkende ganzen. Terwijl ik die ganzentrek in totaal niet meer dan drie of vier keer gezien heb: op de meeste dagen zag ik alleen de lucht bij zonsondergang, het kobaltblauw en de vaalrode en roodbruine gloed, waarna die kleuren langzaam plaatsmaakten voor een diepe schemering. Als het donker werd, pakte ik een boek en las ik bij het licht van een oude bureaulamp die ik gered had uit een van de afvalcontainers op de universiteit; de gloeilamp werd omhuld door een glazen bol die een groen licht verspreidde over mijn handen, het boek op schoot, de versleten bekleding van de bank. Soms sprak ik de woorden uit het boek zelfs hardop uit en dan hoorde ik de vreemde manier waarop mijn stem zich mengde met het gemompel van de Franse, Duitse of Nederlandse presentator, of met de ijle klanken van de vioolspelers uit het orkest, een effect dat nog versterkt werd door het feit dat wat ik las in de meeste gevallen uit een Europese taal vertaald was. In de loop van de herfst fladderde ik van het ene boek naar het andere, waaronder *Camera Lucida* van Barthes, *Télégrams of the Soul*, een Engelstalige verzamelbundel van Peter Altenberg, en *De laatste vriend* van Tahar Ben Jelloun.

Te midden van die sonische fuga moest ik denken aan Sint-Augustinus, en zijn verbazing over Sint-Ambrosius, die een manier zou hebben ontdekt om te lezen zonder de woorden uit te spreken. Het lijkt een merkwaardige zaak – ook nu komt het me nog vreemd voor – dat we woorden kunnen be-

vatten zonder er een stem aan te geven. Voor Augustinus konden het belang en de innerlijke bewogenheid van een zin het best worden ervaren door hem hardop uit te spreken, maar sindsdien is er veel veranderd in onze ideeën daarover. Ons is te lang voorgehouden dat de aanblik van een mens die in zichzelf praat een teken is van excentriciteit of waanzin; we zijn helemaal niet meer gewend aan onze eigen stem, behalve als we in gesprek zijn, of ons beschermd weten door een schreeuwende menigte. Maar een boek doet denken aan een conversatie – een mens die tot een ander spreekt – en hoorbare klanken spelen in die gedachtewisseling als vanzelf een rol, of tenminste, zo zou het moeten. En dus las ik hardop, met mezelf als toehoorder, en gaf ik stem aan andermans woorden.

Hoe dan ook, deze bijzondere uurtjes in de avond vlogen voorbij, en vaak viel ik ter plekke in slaap, om pas veel later van de bank naar mijn bed te strompelen, meestal ergens midden in de nacht. En als ik dan niet meer dan enkele minuten leek te hebben geslapen, schrok ik altijd wakker van het gepiep van de wekker op mijn mobieltje, dat was getoonzet op een bizar marimba-achtig arrangement van ‘O, den-
nenboom’. Tijdens de eerste momenten dat ik weer bij bewustzijn was, in het plotseling felle ochtendlicht, bleven mijn rondrazende gedachten nog even in zichzelf gekeerd en herinnerde ik me fragmenten uit mijn dromen of passages uit het boek waarin ik had zitten lezen voordat ik in slaap was gevallen. Het was om de monotonie van die avonden te doorbreken dat ik twee of drie dagen per week na het werk ging wandelen, en op ten minste één dag in het weekend.

Aanvankelijk ervoer ik de straten als een niet-aflatend kabaal, wat als een schok kwam, na de concentratie en de relatieve kalmte van mijn dag, alsof iemand de serene atmosfeer van een stille huiskapel verstoorde met het geblèr van een televisietoestel. Ik baande me een weg door een winkelende en

werkende menigte, door wegwerkzaamheden en het getoeter van taxi's. Als ik door de drukkere delen van de stad wandelde, kreeg ik meer mensen onder ogen dan ik gewend was in de loop van één dag te zien, honderden of zelfs duizenden meer, maar het effect van die ontelbare gezichten deed niets af aan mijn gevoelens van verlatenheid; het maakte ze zo mogelijk alleen maar sterker. Toen ik eenmaal met mijn wandelingen begon, raakte ik ook vermoeider en voelde ik een uitputting die ik sinds de eerste maanden van mijn assistentschap, drie jaar eerder, nog niet gekend had. Op een avond liep ik almaar verder en verder en kwam ik helemaal tot aan Houston Street, een afstand van meer dan tien kilometer, waarna ik me door de vermoeidheid niet meer goed kon oriënteren en stond te tolleren op mijn benen. Ik nam die avond de metro naar huis en toen ik in bed lag, kon ik de slaap niet meteen vatten, want ik was te moe om mezelf uit mijn waakzame staat te bevrijden, en in het donker haalde ik me de talloze gebeurtenissen en beelden voor de geest waarmee ik tijdens mijn omzwervingen geconfronteerd was, die ik rangschikte als een kind dat met houten blokken speelt en erachter probeert te komen wat bij elkaar hoort, wat waarop aansluit. Elke buurt in de stad leek gemaakt van een andere materie, leek een andere luchtdruk te kennen, een ander psychisch gewicht: de felle neonlichten en de winkels met hun dichte rolluiken, de sociale woningbouw en de luxueuze hotels, de brandtrappen en de stadsparken. Ik zette mijn vruchteloze pogingen om orde te scheppen voort totdat de vormen met elkaar begonnen te versmelten en een abstracte gedaante aannamen die niets meer met de stad te maken had, en pas daarna liet mijn hectische geest zich eindelijk een beetje vermurwen en kwam hij tot rust, pas daarna volgde een droomloze slaap.

De wandelingen vervulden een behoefte: ze verlostten me van de streng gestructureerde denkwereld van het werk, en

toen ik eenmaal hun therapeutische werking ontdekte, werden ze een gewoonte, en ik vergat hoe het leven eruit had gezien voordat ik was begonnen met wandelen. Het werk vereiste een onberispelijk vakmanschap, improviseren was uit den boze en fouten werden niet getolereerd. Mijn onderzoeksproject was buitengewoon interessant – ik leidde een klinisch onderzoek naar gevoelsstoornissen bij ouderen – maar er kwamen heel veel details bij kijken en ik had nog nooit zoiets ingewikkelds onder handen gehad. De straten vormden een welkome tegenpool voor dat alles. Elke beslissing – of ik linksaf sloeg, hoe lang ik in gedachten verzonken voor een verlaten gebouw bleef staan, of ik ging kijken hoe de zon onderging achter New Jersey, dan wel aan de East Side door het schemerduister stapte om mijn blikken op Queens te werpen – elke beslissing was onbeduidend, en gaf me daarom een gevoel van vrijheid. Ik liep langs de huizenblokken alsof ik ze opmat met mijn stappen, en de metrostations dienden als telkens weerkerend motief in mijn doelloze voortgang. Ik bleef me verbazen over de aanblik van grote mensenmassa's die zich haastig in ondergrondse ruimtes begaven, en ik had het gevoel alsof de hele mensheid beweegbare catacomben binnen stormde, voortgedreven door een tegennatuurlijke doodsdrijf. Bovengronds deelde ik in de eenzaamheid van duizenden anderen, maar in de metro, waar ik dicht tegen vreemden aan stond, waar ik met ze streed en zij met mij om ruimte en zuurstof, waar we allemaal onze onverwerkte trauma's naspeelden, daar werd die eenzaamheid intenser.

Op een zondagmorgen in november, na een tocht door de betrekkelijk rustige straten van de Upper West Side, bereikte ik het grote, zonovergoten plein van Columbus Circle. Het was er de laatste tijd veranderd. De buurt was commerciëler geworden, meer iets voor toeristen, wat kwam door de twee

gebouwen die er waren neergezet voor het Time Warner-concern. De bouw was heel snel gegaan, ze waren nog maar sinds kort open en het wemelde er van de winkels met chique overhemden, designerkostuums, juwelen, keukenspullen voor de thuishok, handgemaakte leren accessoires en geïmporteerde decoratieve objecten. Op de bovenste verdiepingen hadden zich enkele van de duurste restaurants van de stad gevestigd, die truffels, kaviaar, Wagyu-rundvlees en prijzige 'voorgerechtenmenu's' aan de man brachten. Boven die restaurants bevond zich nog een aantal appartementen, waaronder de duurste van de hele stad. Uit nieuwsgierigheid had ik de winkels op de benedenverdieping al een of twee keer bezocht, maar omdat de prijzen zo hoog waren en vanwege het alomvattende snobisme dat ze naar mijn gevoel uitstraalden, was ik er tot die zondagochtend niet meer terug geweest.

Het was de dag van de New York Marathon. Dat had ik me niet gerealiseerd. Tot mijn schrik zag ik dat het ronde plein voor de glazen torens volstond met mensen, een omvangrijke afwachterende menigte die zich dicht in de buurt van de finish een plek veroverde. Het publiek stond aan weerszijden van de straat die van het plein in oostelijke richting voerde. Meer naar het westen was een tribune waarop twee mannen bezig waren hun gitaren te stemmen en beurtelings antwoord gaven op de zilveren klanken van elkaars elektrisch versterkte instrumenten. Spandoeken, borden, posters, vlaggen en allerlei soorten wimpels klapperden op de wind, terwijl agenten op geoogklepte paarden kordons vormden om de menigte met fluitsignalen en handgebaren in goede banen te leiden. De agenten droegen een donkerblauw uniform en een zonnebril. Het publiek had zich in felle kleren gehuld en in het zonlicht deed al dat groene, rode, gele en witte synthetische materiaal pijn aan de ogen. Het kabaal leek verder aan te zwellen, en om daaraan te ontsnap-

pen besloot ik het winkelcentrum binnen te lopen. Afgezien van de winkels van Armani en Hugo Boss was op de eerste verdieping ook een boekwinkel. Ik dacht dat ik er misschien wat rust kon vinden en een kop koffie kon drinken, alvorens naar huis terug te keren. Maar de menigte op straat drong zich daar ook al naar binnen en politiekordons maakten het onmogelijk de torens te bereiken.

Ik bedacht me en besloot in plaats daarvan een van mijn oude docenten op te zoeken, die in de buurt woonde, nog geen tien minuten lopen verderop, in een appartement aan Central Park South. Professor Saito was negenentachtig jaar, de oudste mens die ik kende. Hij had me onder zijn vleugels genomen toen ik derdejaars student was op Maxwell. Tegen die tijd was hij al met emeritaat, hoewel hij nog elke dag op de campus kwam. Kennelijk had hij iets in mij gezien wat hem op het idee bracht dat ik iemand was aan wie zijn esoterisch vakgebied (de vroege Engelse literatuur) niet verspild was. In dat opzicht had ik hem teleurgesteld, maar hij was zachtmoedig van aard, en zelfs nadat ik er niet in geslaagd was een redelijk cijfer te halen voor zijn cursus Engelse literatuur vóór Shakespeare had hij me meer dan eens uitgenodigd hem in zijn werkkamer op te zoeken. In die tijd had hij net een opvallend luidruchtige koffiemachine laten installeren, en dus dronken we koffie en voerden we een gesprek: aanvankelijk over de interpretaties van *Beowulf* en later over klassieke literatuur, het nimmer voltooide werk aan de wetenschap, de verschillende vormen van troost die het academische leven te bieden had, en over zijn studietijd, vlak voor de Tweede Wereldoorlog. Dat laatste onderwerp stond zo ongelooflijk ver van mijn beleavingswereld af dat het me misschien nog wel het meest interesseerde. Net toen hij bezig was aan de afronding van zijn promotie brak de oorlog uit, waardoor hij zich gedwongen zag uit Engeland te vertrekken en terug te keren naar zijn familie in het noordwes-

ten van de VS. Kort daarna werd het hele gezin overgebracht naar het interneringskamp Minidoka in Idaho.

In die gesprekken, zoals ze me zijn bijgebleven, voerde hij vrijwel alleen het woord. Van hem leerde ik de kunst van het luisteren, en de kunst om een verhaal te volgen aan de hand van wat daaruit wordt weggelaten. Professor Saito vertelde me vrijwel nooit iets over zijn familie, maar hij vertelde me wel over zijn leven als wetenschapper, en hoe hij gereageerd had op de belangrijkste vraagstukken van zijn tijd. In de jaren zeventig had hij een geannoteerde vertaling gemaakt van *Piers Plowman*, wat achteraf gezien zijn grootste academische succes bleek. Als hij die ter sprake bracht, was dat met een vreemde mengeling van trots en teleurstelling. Hij zinspeelde op een ander groot project (hij vertelde niet waarover) dat nooit was afgerond. Hij sprak ook over het beleid van de vakgroep. Ik herinner me nog een middag die in beslag werd genomen door zijn herinneringen aan een vroegere collega van wie de naam mij toen niets zei en die ik me nu niet meer herinner. Deze vrouw was in de tijd van de burgerrechtenbeweging beroemd geworden als activiste en gedurende korte tijd was haar populariteit op de campus zo groot dat de zalen waar ze haar literatuurcolleges gaf stampvol zaten. Hij beschreef haar als intelligent en sensitief, maar ook als iemand met wie hij altijd in de clinch lag. Hij bewonderde haar en had een hekel aan haar. Het is een raadsel, hoor ik hem nog zeggen, ze was goed op haar vakgebied en ze had destijds voor de juiste zaak gestreden, maar op het persoonlijke vlak kon ik haar gewoon niet uitstaan. Ze was agressief en vol van zichzelf, de hemel hebbe haar ziel. Maar hier wilden ze geen kwaad woord over haar horen. Ze wordt nog altijd als een heilige vereerd.

Nadat we bevriend waren geraakt, maakte ik er een gewoonte van dat ik hem twee of drie keer per semester opzocht, en deze ontmoetingen werden waarlijke hoogtepun-

ten van mijn laatste twee jaar op Maxwell. Ik begon professor Saito te beschouwen als een grootvaderlijke figuur, die in niets leek op een van mijn eigen grootvaders (van wie ik er maar één gekend heb). Het voelde alsof ik meer met hem gemeen had dan met degenen die toevallig familie van me waren. Na mijn afstuderen, toen ik vertrok, eerst voor een onderzoeksbaantje in Cold Spring Harbor en later om geneeskunde te gaan studeren in Madison, verloren we elkaar uit het oog. We wisselden een of twee brieven uit, maar het was moeilijk langs die weg onze dialoog voort te zetten, omdat het uitwisselen van de laatste nieuwtjes niet het wezen vormde van ons onderlinge contact. Maar nadat ik naar de stad was teruggekeerd voor mijn arts-assistentschap, had ik hem meer dan eens ontmoet. De eerste keer was puur toeval geweest, hoewel het gebeurde op een dag waarop ik aan hem gedacht had: ik stond voor een groentezaak, niet ver van Central Park South, en hij kwam langslopen, begeleid door een verzorgster. Later zocht ik hem onaangekondigd op, waartoe hij mij ook had uitgenodigd, en ik merkte dat zijn deur nog altijd voor iedereen openstond, net zoals toen hij zijn kamer had op de universiteit. De koffiemachine stond nu buiten gebruik in de hoek van de kamer. Professor Saito vertelde me dat hij prostaatkanker had. Niet dat hij er totaal door gesloopt was, maar hij ging niet meer naar de universiteit en was begonnen thuis audiëntie te houden. Van zijn sociale contacten was zo weinig over dat het hem verdriet moest doen: het aantal bezoekers dat hij ontving was gestaag teruggelopen, zodat er nu vooral nog verpleegsters langskwamen of mensen van de thuiszorg.

Ik begroette de portier in de donkere foyer met het lage plafond en nam de lift naar de tweede etage. Toen ik het appartement binnen kwam, riep professor Saito me bij zich. Hij zat aan de andere kant van de kamer, bij een paar grote ramen, en gebaarde naar de stoel tegenover hem. Zijn ogen

waren slecht, maar zijn gehoor was nog net zo scherp als toen ik hem voor het eerst ontmoet had en hij nog maar een jonkie was van zevenenzeventig. Nu zat hij als een klein hoopje in een zachte, grote stoel, in dekens gewikkeld, en hij maakte de indruk van iemand die volop aan zijn tweede kindertijd begonnen was. Toch was dat maar deels het geval: zijn geest was nog net zo scherp als zijn gehoor, en toen hij glimlachte, verspreidden de rimpels zich over zijn hele gezicht en verschenen er plooiën in de vliedsdunne huid van zijn voorhoofd. In de kamer, die altijd doordrenkt leek van een zacht en koel noorderlicht, zat hij te midden van de kunstvoorwerpen die hij zijn leven lang verzameld had. Vlak boven zijn hoofd hingen meer dan tien Polynesische maskers, gerangschikt als een groot en donker aureool. In de hoek stond het beeld van een levensgrote voorouderlijke figuur, een Papoea met afzonderlijk bewerkte houten tanden, een strooien rok en daaronder een nauwelijks verhulde stijve penis. Met verwijzing naar dat beeld had professor Saito ooit gezegd: ik ben gek op denkbeeldige monsters, maar voor echte ben ik doodsbang.

De ramen liepen over de gehele breedte van de kamer en van daaruit zag je de beschaduwde straat. Aan de overkant lag het park, dat werd afgebakend door een oude stenen muur. Net toen ik ging zitten, hoorde ik een gebrul uit de straat opstijgen; ik stond meteen weer op en zag een man die in zijn eentje rende door de corridor die de menigte voor hem had vrijgemaakt. Hij droeg een goudkleurig shirt en zwarte handschoenen die om een of andere reden doorliepen tot aan zijn ellebogen, als bij een dame op een officieel diner, en hij was met hernieuwde kracht aan zijn sprint begonnen, voortgedreven door hun toejuichingen. Nu hij zijn energie terug had, racete hij door naar de tribune, de dolenthousiaste menigte, de finishlijn en de zon.

Kom, ga toch zitten. Professor Saito kuchte en gebaarde

in de richting van de stoel. Vertel eens, hoe gaat het met je; ik ben ziek geweest, moet je weten, vorige week was het een ellende, maar nu gaat het een stuk beter. Op mijn leeftijd ben je vaak ziek. Vertel eens, hoe is het, hoe is het? Van buiten zwol het lawaai weer aan en ebde het weg. Ik zag de nummers twee en drie voorbijstormen, twee zwarte mannen. Kenianen, vermoedde ik. Zo gaat het hier nu elk jaar, al bijna vijftien jaar lang, zei professor Saito. Als ik op de dag van de marathon naar buiten moet, neem ik de achteruitgang. Maar ik kom niet meer zoveel buiten, niet met dit geval aan mijn lijf, dat me is opgespeld als een staart aan een hond. Terwijl ik plaatsnam in de stoel wees hij me op de transparante zak die aan een lage metalen stang hing. De zak was halfgevuuld met urine en van daar liep een plastic buisje tot ergens onder de kluwen dekens. Gisteren heeft iemand pruimen voor me meegenomen, mooie, stevige pruimen. Heb je daar zin in? Echt, je moet ze proberen. Mary? Zijn verzorgster, een lange, stevig gebouwde vrouw van middelbare leeftijd uit Saint Lucia die ik al kende van mijn vorige bezoeken, kwam aangelopen uit de gang. Mary, wil jij onze gast een paar pruimen geven? Toen ze in de keuken was verdwenen, zei hij: kauwen kost me tegenwoordig nogal wat moeite, Julius, dus iets wat zo voedzaam en ruim verkrijgbaar is als pruimen, dat is perfect voor mij. Maar genoeg daarover, hoe is het met je? Hoe gaat het op je werk?

Hij leefde op door mijn komst. Ik vertelde hem een beetje over mijn wandelingen en wilde daarop doorgaan, maar kon weinig greep krijgen op wat ik nu eigenlijk kwijt wilde over het eenzame territorium waarin mijn geest had rondgedwaald. Dus vertelde ik hem over een van mijn nieuwe patiënten. Ik had een gezin van conservatieve christenen op consult gehad, leden van de pinkstergemeente, die waren doorverwezen door een van de kinderartsen in het ziekenhuis. Hun dertienjarige zoon, hun enige kind, stond op het

punt te beginnen aan een kuur tegen leukemie, waardoor hij een aanzienlijk risico liep later onvruchtbaar te worden. De kinderarts had het advies gegeven wat zaad van de jongen te laten invriezen en bewaren; als hij dan volwassen werd en ging trouwen, kon zijn vrouw kunstmatig bevrucht worden, zodat hij kinderen van zichzelf kreeg. De ouders stonden open voor het idee zijn zaad op te slaan, maar waren er be-slist op tegen, om religieuze redenen, dat hun zoon zou mas-turberen. Voor dat dilemma bestond geen eenvoudige chi-rurgische oplossing. Het gezin zat er geweldig mee in de maag. Ze kwamen bij mij op consult, en na een paar ge-sprekken te hebben gehad, en van hun kant heel veel te heb-ben gebeden, besloten ze het risico te lopen dat ze nooit kleinkinderen zouden krijgen. Ze konden het eenvoudig niet toestaan dat hun zoon de zonde beging van de onanie, zoals zij het noemden.

Professor Saito schudde zijn hoofd, en ik kon zien dat het verhaal bij hem in de smaak was gevallen, dat het vreemde en ongelukkige verloop ervan hem evenzeer amuseerde (en dwarszat) als dat bij mij het geval was geweest. Mensen ma-ken hun keuzes, zei hij, mensen maken hun keuzes en dat doen ze voor anderen. En afgezien van je werk, wat lees je? Vooral medische tijdschriften, zei ik, en daarnaast heel veel andere interessante dingen waaraan ik begin maar die ik om een of andere reden niet weet uit te lezen. Ik hoef maar een boek te kopen of ik voel me al schuldig dat ik het ongelezen laat. Ik lees ook weinig, zei hij, met de staat waarin mijn ogen verkeren, maar ik heb hier genoeg opgeborgen. Hij wees naar zijn hoofd. Sterker nog, ik zit vol. We moesten la-chen, en net op dat moment bracht Mary de pruimen bin-nen, op een porseleinen schaal. Ik at de helft van een pruim, die iets te zoet was. Daarna at ik de andere helft en ik be-dankte hem.

In de oorlog, zei hij, heb ik veel gedichten uit mijn hoofd

geleerd. Ik neem aan dat zo iets tegenwoordig niet meer van je verwacht wordt op school. Ik merkte de verandering in de tijd die ik op Maxwell doorbracht, hoe de latere generaties nog maar weinig van deze bagage hadden meegekregen. Iets van buiten leren was voor hen een leuk onderdeel van een collegereeks, terwijl hun voorgangers van dertig of veertig jaar eerder zich sterk verbonden wisten met een bloeiende poëzie, doordat ze een aantal gedichten uit hun hoofd kenden. Eerstejaars studenten hadden al een band met een hele verzameling aan literaire werken, zelfs nog voor ze begonnen aan een academische leergang Engelse literatuur. Voor mij, in de jaren veertig, was uit het hoofd leren een handige vaardigheid en ik maakte er gebruik van omdat het nog maar de vraag was of ik mijn boeken zou terugzien, en trouwens, veel was er niet te doen in het kamp. We wisten geen van allen raad met wat er gebeurde: we waren Amerikanen, daar waren we altijd vanuit gegaan, en geen Japanners. We maakten een lange periode door van onzekerheid en afwachten, wat de ouders moeilijker viel, denk ik, dan de kinderen, en in die wachttijd vulde ik mijn hoofd met passages uit *De prelude*, de sonnetten van Shakespeare en hele lappen Yeats. Ik kan me dat alles nu niet meer woord voor woord voor de geest halen, het is te lang geleden, maar het enige wat ik nodig heb, is het landschap dat door die gedichten werd opgeroepen. Gewoon een of twee versregels waaraan je de rest kunt ophangen (hij maakte een bijpassend gebaar), niet meer dan een of twee, dat is al genoeg om alles terug te kunnen halen, wat het gedicht te zeggen heeft, wat het betekent. Alles vloeit voort uit die regels. *In summer season when soft was the sun, I wore a shroud as I a shepherd were.* Herken je dat? Ik neem aan dat tegenwoordig niemand meer iets uit zijn hoofd leert. Toen hoorde het bij ons vak, precies zoals een goede vioolspeler zijn partita's van Bach of sonates van Beethoven van buiten hoort te kennen. Mijn docent op Peterhouse was

Chadwick, uit Aberdeen. Hij was een groot academicus die nog les had gekregen van Skeat zelf. Heb ik je nooit over Chadwick verteld? Een ongelooflijke zeurpiet, maar hij was wel degene die me bijbracht hoe waardevol een goed geheugen was, en dat ik die poëzie moest opvatten als een mentale muziek, getoonzet op jamben en trocheeën.

Zijn mijmeringen voerden hem mee uit het dagelijks leven, weg van de dekens en de zak met urine. Het was weer eind jaren dertig en hij was terug in Cambridge, snoof de klamme lucht op van de Fens en genoot van zijn bedaarde leventje als jonge academicus. Soms leek het meer of hij tegen zichzelf sprak, maar ineens kon hij me dan een directe vraag stellen, zodat ik opschrok uit de loop van mijn eigen kleine gedachten en maar met moeite kon antwoorden. We namen onze oude rollen van student en leraar weer op, en hij sprak onverstoorbaar verder, of mijn antwoorden nu doel troffen of niet, en of ik nu Chaucer voor Langland aanzag of Langland voor Chaucer. Een uur vloog voorbij, en hij vroeg of we het daarbij konden laten voor die dag. Ik beloofde snel terug te komen.

Toen ik weer buiten stond in Central Park South, was de wind killer geworden, de lucht helderder, en er klonk het luid, aanhoudende gejoel van de menigte. Een lange stoet liep het laatste rechte eind van het parcours uit, op naar de finish. Omdat 59th Street was afgezet, liep ik naar 57th en vervolgens terug naar Broadway. Het metrostation van Columbus Circle was niet om door te komen en dus ging ik naar Lincoln Center, het eerstvolgende station op de lijn naar het noorden. Op 62th Street liep ik een eindje gelijk op met een soepel gebouwde man die grijzende bakkebaarden had; hij droeg een plastic tas met een labeltje eraan, was zichtbaar uitgeput en liep mank, op enigszins kromme benen. Hij droeg een korte broek, een zwarte maillot en een blauw fleecjack met lange mouwen. Als ik afging op zijn gezicht,

leek hij me iemand uit Mexico of Midden-Amerika. We liepen een tijdje zwiigend naast elkaar, niet met opzet, maar omdat we hetzelfde tempo aanhielden en dezelfde kant op moesten. Ten slotte vroeg ik hem of hij zojuist de marathon had gelopen, en toen hij knikte en glimlachte, feliciteerde ik hem. Maar, zo bedacht ik daarna, na 42 kilometer en 195 meter had hij alleen maar zijn tas opgehaald en nu liep hij naar huis. Er waren geen vrienden of familieleden om die prestatie met hem te vieren. Ik kreeg dan ook met hem te doen. Ik zette die onuitgesproken gedachten van me af, nam opnieuw het woord en vroeg hem of het een mooie loop was geweest. Ja, zei hij, een mooie loop, de omstandigheden waren plezierig, het was niet te warm. Hij had een sympathiek maar verweerd gezicht en ik schatte hem ergens tussen de veertig en vijfenveertig jaar oud. We liepen nog een eindje verder, langs twee of drie huizenblokken, en doorbraken zo nu en dan de stilte met gekeuvel over het weer en de menigte.

Bij het zebrapad tegenover de operagebouwen nam ik afscheid, om daarna sneller te gaan lopen. Terwijl ik er de pas in zette, zag ik zijn manke gestalte in gedachten langzaam achterop raken, zijn pezige lichaam dat een overwinning had behaald waar alleen hij weet van had. In mijn jeugd had ik slechte longen en ik heb zelf nooit hardgelopen, maar instinctief begrijp ik de energiestoot die een marathonloper vaak ervaart als hij rond de veertig kilometer zit, zo vlak voor de finish. Raadselachtiger is wat die mensen aan de gang houdt rond de vierendertigste, vijfendertigste, zesendertigste kilometer. Tegen die tijd is de opeenhoping van ketonen zo groot dat ze stramme benen krijgen, terwijl de wilskracht wordt ondermijnd door de zuurgraad van het bloed en het lichaam het dreigt op te geven. De eerste man ooit die de marathon liep, overleed meteen daarna, en dat was geen wonder: het is een daad waarvoor het uithoudingsvermogen

van de mens maximaal op de proef wordt gesteld en het blijft een opzienbarende prestatie, hoeveel mensen hem tegenwoordig ook lopen. Toen ik me omdraaide om een blik te werpen op mijn eerdere metgezel, en terugdacht aan het bezwijken van Phidippides, stond de situatie me dan ook helderder voor ogen. Ik kon beter te doen hebben met mezelf, want ik was net zo'n eenling als hij, terwijl hij zijn ochtend beter besteed had.

Ik kwam al snel bij Tower Records, de grote winkel op de hoek van 66th Street, en zag tot mijn verbazing borden voor de deur waarop de sluiting werd aangekondigd van zowel deze winkel als de keten waarvan hij deel uitmaakt. Ik was hier al heel wat keren binnengelopen, had er misschien wel voor honderden dollars aan muziek gekocht en het leek alleen maar juist, al was het slechts als herinnering aan vroeger, er nog eens een kijkje te nemen voordat de deuren voorgoed zouden sluiten. Ik liep naar binnen, ook nieuwsgierig gemaakt door de belofte dat de hele collectie drastisch in prijs was verlaagd, hoewel ik eigenlijk niet in de stemming was om iets te kopen. De roltrap voerde me mee naar de afdeling klassiek op de tweede verdieping, die drukker was dan gewoonlijk en volledig leek ingelijfd door oude en middelbare mannen in vaalgrijze jassen. Deze mannen namen de cd-rekken door met een geduld dat wel wat deed denken aan grazende dieren, en terwijl sommigen rode winkelman-djes hadden waarin ze hun keuze deponeerden, klemden anderen de glimmende plastic doosjes tegen hun borst. Via de geluidsinstallatie van de winkel klonk Purcell, een opwekkende lofzang die ik onmiddellijk herkende als een van de verjaardagsodes aan Queen Mary. Gewoonlijk stoorde het me als welke muziek dan ook door de luidsprekers van een cd-winkel klonk. Dat vergalde het plezier dat je kon beleven in het denken aan andere muziek. Eigenlijk vond ik dat het stil moest zijn in platenwinkels: meer dan waar ook moest je

daar je hoofd vrij kunnen houden. Maar in dit geval, omdat ik het stuk herkende en ervan hield, had ik er geen problemen mee.

Ook de muziek die daarop volgde, herkende ik onmiddellijk, hoewel die van een geheel andere orde was: het eerste deel van Mahlers latere symfonie *Das Lied von der Erde*. Ik ging weer door met grasduinen, verplaatste me van het ene rek naar het andere, van heruitgebrachte symfonieën van Sjostakovitsj, gespeeld door allang vergeten regionale orkesten uit de Sovjet-Unie, tot recitals van Chopin, gespeeld door fris, aanstormend talent uit de Van Cliburn Competition, meende dat ze niet scherp genoeg waren afgeprijsd, verloor eigenlijk mijn belangstelling voor het winkelen, begon ten slotte in de sfeer te komen van de muziek die op me neerdaalde en trad toen langzaam die vreemd gekleurde wereld binnen. Dat gebeurde onderbewust, maar al snel was ik in vervoering en ik had evengoed gehuld kunnen zijn in mijn eigen particuliere duisternis. In die trance bleef ik doorgaan me van het ene naar het andere rek met cd's te verplaatsen, en terwijl ik plastic doosjes, tijdschriften en partituren doornam, hoorde ik hoe de delen van die Weense chinoiserie elkaar opvolgden. Toen ik in het tweede deel, een lied over de eenzaamheid van de herfst, de stem van Christa Ludwig hoorde, besepte ik dat dit de beroemde plaatopname was uit 1964, gedirigeerd door Otto Klemperer. En tegelijk kwam er een ander besef bij me op: dat ik eigenlijk alleen maar hoefde te wachten op de emotionele kern van het muziekstuk, dat Mahler had ondergebracht in het laatste deel van zijn symfonie. Ik ging zitten op een van de harde bankjes in de buurt van de luisterplekken, verzonk in mijmerij en volgde Mahler in dronkenschap, verlangen, bombast, jeugd (en het verwelken daarvan) en schoonheid (en het verwelken daarvan). Daarna kwam het laatste deel, *Der Abschied*, en op de plek waar Mahler normaal gesproken

het tempo aangaf, noteerde hij nu 'schwer', moeilijk.

De vogelzang, de schoonheid, het geklaag en de leut uit de eerdere delen hadden allemaal het veld geruimd voor een andere atmosfeer, krachtiger, zelfverzekerder. Het was alsof er ineens felle lichten in mijn gezicht schenen, zonder waarschuwing vooraf. Het was gewoon onmogelijk volledig in die muziek op te gaan, niet op die openbare plek. Ik legde het stapeltje cd's dat ik in handen hield op de dichtstbijzijnde tafel en vertrok. Ik nam de metro in noordelijke richting en stapte net voordat de deuren dichtklapten de wagon in. De mensenmassa die voor de marathon kwam, was inmiddels wat uitgedund. Ik zakte achterover tegen de stoelleuning. Het uit vijf tonen bestaande motief van *Der Abschied* dat klonk toen ik de deur uit vluchtte, speelde zo nadrukkelijk door dat het was alsof ik nog in de winkel stond te luisteren. Ik bespeurde het riet van de klarinetten, de hars van de strijkers, de trillingen van de pauken, en de intelligentie die dat alles bij elkaar hield en me eindeloos meevoerde langs de muzikale lijn. Mijn geheugen was erdoor overweldigd. Het lied volgde me naar huis.

De muziek van Mahler domineerde de hele volgende dag mijn bezigheden. Overal in het ziekenhuis kwamen zelfs de gewoonste dingen in een nieuw, intens licht te staan: de glimmende, glazen deuren die toegang boden tot het Milstein-gebouw, de onderzoekstafels en brancards op de begane grond, de stapels patiëntendossiers op de afdeling psychiatrie, het licht dat door de ramen van de kantine scheen, het uitzicht op het noorden, de verzonken daken van gebouwen waar we van die hoogte op neerkeken, alsof de precisie van dat orkestrale muziekstuk was overgebracht op de wereld van de zichtbare voorwerpen, en elk detail van betekenis was geworden. Een van mijn patiënten had met de benen over elkaar tegenover me gezeten en zijn geheven rechtervoet, krampachtig trekkend in zijn glimmende zwarte schoen, leek ook al op de

een of andere manier deel uit te maken van die complexe muzikale wereld.

Toen ik vertrok uit Columbia Presbyterian Hospital, ging de zon net onder, wat de lucht een metaalgrijs aanzicht gaf. Ik nam de metro naar 125th Street en terwijl ik naar mijn eigen buurtje liep, was ik lang niet zo uitgeput als gewoonlijk op een maandagavond, en dus koos ik een omweg en wandelde een tijdje door Harlem. Ik zag dat de straathandelaren goede zaken deden: de Senegalese kledingverkopers, de jongemannen die illegale dvd's verkochten, de kraampjes van de Nation of Islam. Er waren boeken te koop, uitgegeven in eigen beheer, kleurige tunieken, posters over de zwarte vrijheidsstrijd, bundeltjes wierook, flesjes parfum en etherische olie, djembés en kleine toeristische snuisterijen uit Afrika. Er was een tafel met uitgegrote foto's uit het begin van de twintigste eeuw, van zwarten die werden gelyncht. Bij St. Nicholas Avenue om de hoek verzamelden zich de chauffeurs van zwarte huurauto's om een sigaretje te roken en te kletsen, in afwachting van het afgesproken tijdstip dat ze een klant moesten oppikken. Jongemannen in hoody's, die deelnamen aan een informele economie, gaven boodschappen en kleine in cellofaan gewikkelde pakjes aan elkaar door, de opvoering van een choreografie die alleen door henzelf te doorgronden was. Er kwam een oude man met een asgrijs gezicht en uitpuilende gele ogen langsgelopen die zijn hoofd optilde om mij te begroeten, en ik (die heel even meende dat hij iemand moest zijn die ik kende, of gekend had, of wel eens eerder had ontmoet, ideeën die een voor een door mij werden verworpen, waarna ik bang was dat ik door de snelheid van die mentale ontkoppelingen de kluts zou kwijtra-ken) beantwoordde zijn stille groet. Toen ik me omdraaide, zag ik zijn zwarte monnikskap verdwijnen in een onverlichte deuropening. Het was avond in Harlem en er waren geen blanken.